

Ur samhällets perspektiv

En introduktion till
Socioekonomiska bokslut

Ingvar Nilsson och Anders Wadeskog/SEE AB

Förord

Vi har i Sverige *idag*, stora grupper av människor som av olika skäl inte får plats på *arbetsmarknaden*. Kostnaderna för detta är enorma, både för *individen* och för *samhället*. Det handlar om kostnader för sjukskrivningar, vård och behandling men också om kostnader för kriminalitet och minskade skatteintäkter. Det handlar om människor som lever med små medel, ibland i *utkanten* av *samhället*, i ett utanförskap som ju längre det pågår blir alltmer förödande för *individens självkänsla och ekonomi*.

Samtidigt vet vi att inom en snar framtid kommer vi att stå inför en arbetskraftsbrist, *då* alla behövs och varje arbetad timme bidrar till *hållbar* tillväxt och gemensam välfärd. Vad kan vi då göra för att förändra situationen? Hur kan vi investera våra skattemedel för att få en utdelning i sänkta samhällskostnader och fler i arbete?

Säkert finns det, och måste finnas, flera svar på detta. Det sociala företagandet är dock ett av svaren.

Ett socialt företag driver näringsverksamhet och

- har som ändamål att integrera människor i samhälle och arbetsliv
- skapar delaktighet för medarbetarna genom ägande, avtal eller på annat dokumenterat sätt
- återinvesterar sina vinster i den egna eller liknande verksamheter
- är fristående från offentlig verksamhet.

De sociala företagen binder samman entreprenörskap med individens behov av arbete och samhällets behov av tjänster genom att driva en affärsverksamhet där medarbetarna och deras förutsättningar står i centrum.

I denna rapport, *Socioekonomiska bokslut*, visar vi tydligt vilka stora samhällsvinster de två studerade företagen *Vägen ut! kooperativen* och *Basta Arbetskooperativ* genererar. Rapporter som denna kan och bör utgöra underlag för beslutsfattare när diskussioner om insatser för rehabilitering och företagande diskuteras.

Har vi råd att inte göra dessa långsiktiga sociala investeringar i *nya företag för hållbar tillväxt och gemensam välfärd*? Och vad kostar det om vi *låter bli*?

Eva Arvidsson (s)
Ordförande NTG Socialt företagande

Margareta Andersson (c)
Vice ordf. NTG Socialt företagande

1 Sammanfattning och resultat

Under 2005 har vi studerat de två sociala företagen Vägen ut! och Basta. Syftet har varit att utveckla och tillämpa en metod med vars hjälp dessa företags, och andra liknande verksamheter, samhällsnytta kan värderas i ekonomiska termer. Arbetet har beskrivits i två rapporter. En första metodrapport och därefter en fullständig resultatrapport. I den förra beskrivs de teoretiska och metodologiska grunderna för det Socioekonomiska bokslutet. I den senare ges de fullständiga resultaten för de två företagens Socioekonomiska bokslut samt en detaljerad beskrivning av hur man på egen hand kan ta fram denna typ av bokslut för egna sociala företag eller andra rehabiliteringsverksamheter. I denna sammanfattning har vi av utrymmesskäl valt att ge växelvis bilder av resultaten för de två studerade företagen.

De sociala företagen i denna studie uppvisar utomordentligt stora positiva externa effekter i form av samhällsvinster. Våra resultat pekar på följande

- samhällsvinsten för de berörda företagen är mycket stor. Den uppgår till i storleksordningen 1 Mkr per år och medarbetare i dessa företag. Samhällsvinsten överstiger företagsvinsten med en faktor på 50 eller mer.
- denna vinst består dels av alla de samhällskostnader som försvinner eller reduceras då missbrukare upphör att vara missbrukare och dels av det produktionsvärde som uppstår i de båda företagen.
- de stora vinnarna är rättsväsendet, socialtjänsten och försäkringsbolagen. Vinsterna för dessa aktörer uppgår till vardera mellan 100 000 kronor och 500 000 kronor per medarbetare och år i de båda företagen.
- ur ett socialt investeringsperspektiv förefaller såväl Basta som Vägen ut! vara utomordentligt lönsamma företag med avkastningstal på flera hundra procent på årsbasis. Efter fem års vistelse i dessa företag kan samhällsvinsten uppgå till så mycket som 9 Mkr per medarbetare.
- den totala samhällsvinsten av dessa två företags existens uppgår årligen till i storleksordningen 120 Mkr. En summa som kan motsvara budgeten för missbruksarbetet i en stad med 200 000 invånare.

Företag som uppvisar stora negativa externa effekter brukar i enlighet med ekonomisk välfärdsteori bestraffas med skatter eller avgifter. En fråga som har väckts i denna studie är följande; borde då inte denna typ av sociala företag utifrån samma

teoribildning mötas med t.ex. reducerade arbetsgivaravgifter eller annan form av positiv särbehandling?

Denna studie är på sätt och vis ett specialfall bland sociala företag. Den skildrar företag vars medarbetares utanförskap till följd av missbruk och kriminalitet är mycket kostsamt för samhället. Samtidigt finns här medarbetare med hög kompetens och förmåga, inte minst som entreprenörer. Studiens resultat är inte direkt överförbara till andra sociala företag med medarbetare med en annan bakgrund och orsak till utanförskapet. Det finns enligt vår mening emellertid verksamheter för marginaliserade och utsatta grupper i eller i anslutning till den sociala ekonomin som det vore värdefullt att metodutveckla arbetet kring och ta fram empiriska data för, t.ex.:

- ungdomar på glid, inte minst till följd av de omfattande och långsiktiga konsekvenserna i form av mänskligt lidande och ekonomiska kostnader som följer av deras utanförskap
- personer som är marginaliserade på arbetsmarknaden av olika skäl t.ex. etnicitet, kompetens, psykosocial problematik, olika funktionshinder etc. Samhället mister sannolikt betydande produktionsvärden till följd av dessa gruppers marginalisering
- personer med psykiska funktionshinder och andra sjukdomstillstånd som tämligen konsekvent marginaliseras av de arbetsmarknadsrehabiliterande aktörerna i samhället trots att en stor andel av dem har arbetsförmåga. Stora vårdkostnader och stora produktionsförluster uppstår till följd av detta
- invandrare som av språkliga, etniska eller andra skäl permanent utestängs från arbetslivet med stora samhällskostnader som följd

Kanske vore det värt mödan att undersöka dessa verksamheters samhällsvärde och att även för dessa ta fram likartade Socioekonomiska bokslut.

2 Vad är ett Socioekonomiskt bokslut?

Det Socioekonomiska bokslutet bygger på att det företagsekonomiska bokslutet kompletteras med ett samhällsekonomiskt perspektiv.¹ Syftet med detta är att internalisera relevanta delar av det sociala företags externa effekter.

I vår definition av detta bokslut utgår vi från etablerad nationalekonomisk teoribildning och den begreppsapparat som denna teoribildning använder sig av. Inom denna teoribildning använder man sig av begreppet externa effekter med vilket i grova drag menas effekter som uppstår till följd av ett företags verksamhet men som inte speglas i dess bokföring eller företagsekonomiska redovisning. Ett vanligt exempel på negativa externa effekter, t.ex. externa kostnader, är miljöeffekter av industriproduktion. Motsatsen till detta begrepp är interna effekter dvs. sådana effekter som faktiskt redovisas i företags bokslut m.m. I vår definition av Socioekonomiskt bokslut har vi utgått från dessa två begrepp.

Den första delen av det Socioekonomiska bokslutet är det produktionsvärde och de produktionskostnader som uppstår till följd av en tidigare missbrukares arbete på Vägen ut! eller på Basta.

Den andra delen av det Socioekonomiska bokslutet består dels av alla de externa kostnader i samhället som inte längre uppstår till följd av att missbruket har upphört, vilket vi här kallar externa intäkter. Det består också av alla de kostnader som kvarstår i mindre omfattning eller har tillkommit till följd av verksamheten vid Vägen ut! eller Basta.

Bokslutet består av tre olika delar; en resultaträkning, en nyckeltalsanalys och en investeringsanalys.

Resultaträkningen arbetar vi fram genom att utgå från ett antal individkalkyler som vi väger samman utifrån hur många personer av de olika kategorierna som finns på Vägen ut! respektive Basta. Denna externa kalkyl länkas därefter samman med företagets bokslut för 2005.

¹ Den definition av Socioekonomiskt bokslut vi här använder oss av är en modifikation och utvidgning av den preliminära definition som förekommer i den tidigare metodrapporten.

De nyckeltal vi redovisar illustrerar skillnaden mellan det företagsekonomiska och samhällsekonomiska synsättet.

Investeringsanalysen syftar till att värdera investeringseffekterna av rehabiliteringsarbetet på Basta/Vägen ut!. Vi använder oss av tre olika tidshorisonter 1, 5 och 25 år. Här är begreppet ”pay-off tid” centralt, vilket kan tolkas som den tid som förflyter innan en investering är återbetald.

3 Socioekonomiskt bokslut – i siffror

3.1 Resultaträkning – Vägen ut!

Nedan redovisas resultaträkningen för Vägen ut!s Socioekonomiska bokslut för verksamhetsåret 2005. Uppställningen följer den dubbla bokföringens princip. Av utrymmesskäl ligger Intäkter och Kostnader radvis efter varandra. Låt oss börja med att spåra företagets kostnader och intäkter. Detta gör vi genom att i raden för företagets intäkter summera intäkterna som kommer dels från olika offentliga aktörer, t.ex. 1 609 000 kronor från arbetsförmedlingen och dels från andra intäkter. Denna summa återfinnes i kolumnen där intäkterna summeras, sammantaget 7 157 000 kronor. Raden under redovisar de totala kostnaderna som uppgår till 7 511 000 kronor. I de två följande kolumnerna redovisas företagets vinst/förlust för 2005 dels totalt och dels per medarbetare i företaget.

Om vi vill studera det Socioekonomiska bokslutet ur kommunens perspektiv går vi till kolumnen för kommunen och ser att de kommunala intäkterna av Vägen ut! uppgår till 9 645 073 kronor för 2005. Kostnaderna uppgår till 4 717 487 kronor. En del av dessa återfinns högre upp i denna kolumn som en intäkt för Vägen ut!, 2 762 667 kronor, bl.a. rehabiliteringskostnader för placeringar på Vägen ut!. Kommunens vinst och vinst per medarbetare för Vägen ut! hittar vi i bokslutets två högra kolumner.

Tabell 3.1 Socioekonomiskt bokslut, Vägen ut! 2005 Resultaträkning

		Arbetsförmedling	Företaget	Försäkringskassan	Kommunen	Landstinget	Rättsväsendet	Övriga	Summa	Vinst	Vinst per individ
Arbetsförmedling	Intäkt	1 085 220							1 085 220		
	Kostnad	1 609 000							1 609 000	-523 780	-13 846
Företaget	Intäkt	1 609 000	2 010 000		2 762 667		775 333		7 157 000	-354 000	-9 358
	Kostnad		7 511 000						7 511 000		
Försäkringskassan	Intäkt			4 084 843					4 084 843	3 372 943	89 161
	Kostnad			711 900					711 900		
Kommunen	Intäkt				9 645 073				9 645 073	4 927 586	130 256
	Kostnad				4 717 487				4 717 487		
Landstinget	Intäkt					2 663 039			2 663 039	1 176 559	31 101
	Kostnad					1 486 480			1 486 480		
Rättsväsendet	Intäkt						14 978 904		14 978 904	14 001 696	370 121
	Kostnad						977 208		911 208		
Övriga	Intäkt							14 477 333	14 477 333	14 477 333	382 695
	Kostnad								0		
Totalt	Intäkt								54 091 411	37 078 336	980 130
	Kostnad								17 013 075		

Vi ser här att Vägen ut!’s intäkter i företagstermer uppgår till cirka 7,1 Mkr för 2005 medan samhällsintäkterna uppgår till cirka 54 Mkr. En betydande skillnad som speglar framförallt de samhällskostnader som försvinner eller reduceras då missbruket och därmed förknippade kostnader upphör.

Företagsnettot för Vägen ut! är en förlust som uppgår till cirka 0,35 Mkr för 2005 medan samhällsvinsten ligger på cirka 37 Mkr. En spegling av samma effekter som ovan. De stora vinnarna i denna process är rättsväsendet och den aktör som vi kallat ”övriga” som vinner cirka 14 respektive 14,5 Mkr under året.

Intressant att notera är att arbetsmarknadsmyndigheterna har ett nettounderskott på cirka 500 000 kronor på årsbasis, vilket främst är ett uttryck för de lönebidragskostnader man tar för att därmed underlätta arbetslivsrehabiliteringen för medlemmarna i Vägen ut!.

3.2 Nyckeltalsanalys – Vägen ut!

Nyckeltalen i de Socioekonomiska bokslutet för Vägen ut! har följande utseende

Tabell 3.2 Socioekonomiskt bokslut, Vägen ut! 2005 , Nyckeltalsanalys

Nyckeltal	Kvot	Värde
Intäkter Vägen ut! ur samhällsperspektiv / företagsperspektiv	54 Mkr / 7,1 Mkr	7,6
Vinst Vägen ut! ur samhällsperspektiv / företagsperspektiv	37,1 Mkr / -0,35 Mkr	---
Samhällsvinst av Vägen ut! / medarbetare och år	37,1 Mkr / 38 pers	0,98 Mkr
Samhällsvinst / rehabkostnad ²	37,1 / 3,5Mkr	10,6

I tabellen ovan redovisar vi några nyckeltal för det Socioekonomiska bokslutet för Vägen ut!. Vi ser då att samhällsintäkterna är mellan 7 och 8 gånger högre än företagsintäkterna. Mer spektakulärt är dock att samhällsvinsterna uppgår till drygt 35 Mkr medan man företagsekonomiskt redovisar en förlust. I denna relation får vi en tydlig illustration av hur stort gapet kan vara mellan ett företagsekonomiskt och samhällsekonomiskt ställningstagande.

Varje medarbetare på Vägen ut! skapar en samhällsvinst som uppgår till cirka 980 000 kronor för året 2005. Den rehabiliteringskostnad samhället satsar på Vägen ut! under 2005 ger tillbaka drygt 10 gånger pengarna eller 1 060 procent. En tämligen acceptabel avkastning i de flesta investeringssammanhang.

² Rehabkostnaden är här definierad som rehabförsäljning hämtad i företagets resultatrapport.

3.3 Det sociala investeringsperspektivet – Basta

3.3.1 Bakgrund

Långsiktigt och förebyggande arbete eller rehabiliteringsinsatser är alltid förknippade med ett visst mått av osäkerhet. Som beslutfattare är det alltid lättare att ta i de kortsiktiga säkra frågorna än i de långsiktiga osäkra. Mandatperiodernas och budgetårens längd tenderar, vid sidan av en allmän aversion mot risker, att skapa kortsiktighet i besluten. Kortsiktigheten tenderar att reducera osäkerheten. Den enskilde beslutsfattaren förväntas ta ställning till och väga en mycket konkret, välidentifierad, säker och stundtals akut kostnad idag i förhållande till en mycket osäker, i de flesta fall diffus (både till storlek och till omfattning) intäkt någon gång i framtiden – som dessutom kanske tillfaller någon annan aktör. Det är inte konstigt att man i denna typ av beslutssituation låter dagens konkreta effekter väga tyngre än osäkra effekter i framtiden.

Så länge vi inte är beredda att ta risker i det långsiktiga arbetet med att förebygga ohälsa och rehabilitera utslagna och marginaliserade människor så kommer de säkra kortsiktiga, men många gånger dåliga, besluten att vara förhärskande. Vi kanske behöver nya välfärdsinstitutioner som är beredda att ta dessa i grund och botten mänskligt och ekonomiskt sunda risker. Det Socioekonomiska bokslutets investeringsanalys är ett försök att skapa sådan långsiktighet i tänkandet kring rehabilitering.

3.3.2 Det ettåriga investeringsperspektivet

Låt oss ta Basta som exempel. Vi börjar med det pessimistiska antagandet att en medarbetare på Basta efter det första, av kommunen betalda, året på Basta återfaller till missbruk på den 13:e månadens första dag. Man kommer då att för kommunens räkning erhålla en investeringskostnad på 285 000 kronor och en intäkt som uppgår till 235 000 kronor. Man får tillbaka en avkastning på insatt kapital under år 1 som uppgår till 82 procent eller en förlust på 18 procent i förhållande till vad man satsat.³ Ur samhällets perspektiv uppgår intäkten av samma kostnad till 1,78 Mkr.

³ Det bör noteras att denna effekt uppstår då man studerar förloppet ur den enskilde individens perspektiv, vilket skiljer sig från det resultat som uppstår då man studerar företaget i sin helhet (tabell 9.3). Det finns alltså en betydande skillnad i resultat om man analyserar det sociala investeringsproblemet ur den enskildes eller kollektivets perspektiv, delvis en fråga om riskhantering och riskkalkyler.

Tabell 3.3 Socioekonomiskt bokslut Basta, 2005. Avkastning första året på en rehabplats för kommun och samhälle vid omedelbart återfall efter första året

Rehabkostnad	Intäkt kommun, kr	Avkastning ⁴ kommun, %	Intäkt samhälle, kr	Avkastning samhälle, %
285 000	235 000 ⁵	82 %	1 795 000	630 %

Ur kommunens perspektiv erhåller man en avkastning på 82 procent av den investering man gjort, medan man ur samhällets perspektiv erhåller cirka 630 procent avkastning. Detta ser ut att vara en dålig affär för kommunen men en god affär för samhället. Det blir då intressant att ställa sig frågan; ur vilket ekonomiskt perspektiv bör man fatta sådana beslut? Finns det ett ansvar för att ha ett helhetsperspektiv kring frågan, och vem bär i så fall detta ansvar?

3.3.3 Ett femårs perspektiv på rehabproblemet

Men låt oss nu flytta tidshorisonten längre fram. Basta har som företag funnits i drygt tio år och det finns idag ett stort antal personer som bott och levt på Basta under fem års tid och längre eller personer som varit på Basta och därefter levt ett drogfritt liv utanför Basta i fem års tid eller längre. Mediantiden för de personer som lever på Basta vid tiden för denna studie uppgår till mellan fyra och fem år.

Vi kan då tämligen enkelt räkna ut det femåriga investeringsperspektivet på personer som vistats på Basta under en femårsperiod och under denna period icke återgått till sitt missbruk genom att direkt utgå från värdena i tabellen ovan och behålla rehabkostnaden konstant och multiplicera intäkterna med faktorn fem.

Tabell 3.4 Socioekonomiskt bokslut Basta, 2005. Avkastning under fem år på en rehabplats för kommun och samhälle⁶

Rehabkostnad	Intäkt kommun, kr	Avkastning kommun, %	Intäkt samhälle, kr	Avkastning samhälle, %
285 000	1 175 000	413 %	8 975 000	3 150 %

⁴ Vi använder här och genomgående i rapporten begreppet avkastning som en kvot mellan det man erhåller i förhållande till vad man satsar. Om kvoten är mindre än 100 procent anger den en förlust. På motsvarande vis är kvoter över 100 procent en vinst.

⁵ Denna uppgift hämtas från tabell 9.3 där den samlade kommunala intäkten under året uppgår till 15 321 000 kronor, vilket fördelat på 65 medarbetare ger en bruttointäkt per person på 235 000 kronor.

⁶ I denna och följande tabell har vi valt att använda oss av icke diskonterade värden.

Vi ser då avkastningen på rehabiliteringsinvesteringen i ett femårsperspektiv uppgår till mer än 400 procent för kommunen och 3 000 procent eller 30 gånger pengarna för samhället i sin helhet. Inom konventionellt företagande skulle man sannolikt bedöma detta som en god avkastning.

Om vi jämför detta med de värden vi fick efter ett år så illustrerar detta skillnaden mellan att tänka kortsiktigt och långsiktigt kring rehabiliteringsfrågor. Det som ur kommunens kortsiktiga perspektiv kan förefalla vara en dålig affär blir med ett något länge perspektiv en mycket lönsam historia.

3.4 Några intressanta specialfall

Det material vi tagit fram för att presentera de Socioekonomiska boksluten för Basta och Vägen ut! innehåller en mängd detaljerad information som det av olika skäl inte funnits möjligheter att analysera och redovisa i denna rapport. Dock finns det några faktorer av intresse värda att diskutera; hur vinsterna fördelar sig inom den sektor vi kallat rättsväsendet, och vilka effekter som uppstår för försäkringsbolagen.

3.4.1 Vad händer inom rättsväsendet

Rättsväsendets består av fyra olika myndigheter eller aktörer. Nedan har vi fördelat den vinst som uppstår mellan dessa olika aktörer.

Tabell 3.5 Socioekonomiskt bokslut Vägen ut!, 2005. De årliga effekterna på rättsväsendet av verksamheten vid Vägen ut! fördelat på aktörer

	Domstol / Åklagare		Kriminalvården		Polisen	
	Intäkt	Kostnad	Intäkt	Kostnad	Intäkt	Kostnad
Domstols- / Åklagarväsendet	6 679 313	201 875				
Kriminalvården			3 007 974	775 333		
Polisen					5 291 617	0
Summa	6 679 313	201 875	3 007 974	775 333	5 291 617	0
Vinst		6 477 438		2 232 640		5 291 617
Vinst per individ		171 225		59 018		139 879

Vi ser då att alla parter tjänar på att Vägen ut! existerar. Man sliper dyra rättegångar, komplicerade åtalsprocesser, mängder med polisingripanden och kostsamma fängelsevistelser. Något överraskande är just åklagarväsende och domstolsväsende de stora vinnarna med en gemensam vinst på cirka 170 000 kronor och år för varje medarbetare som finns på Vägen ut!. Även kriminalvården är en storvinnare trots

att man i detta bokslut har avsatt (eller med vårt synsätt investerat) trekvartsmiljon kronor av egna medel, i första hand till kontraktsvård. Den årliga nettovinsten för kriminalvården per medarbetare vid Vägen ut! uppgår till cirka 60 000 kronor eller totalt sett drygt 2,2 Mkr för hela företaget, Polisens nettovinst uppgår till drygt 5 Mkr per år för hela företaget eller cirka 140 000 kronor per år och individ.

3.4.2 Hur påverkas försäkringsbolagen

En annan intressant fråga är hur de olika försäkringsbolagen påverkas av verksamheten vid Vägen ut! och Basta. En stor del av de samhällsvinster som uppstår till följd av dessa två företag är uteblivna stölder och inbrott. I boksluten återfinns dessa under aktören ”övriga”. I tabellen nedan har vi först brutit ut den del av denna effekt som går att härröra till försäkringsbolagen och därefter fördelat dessa vinster utifrån dessa försäkringsbolags marknadsandelar på villa/hemmarknaden. Vi ser då i tabellen nedan hur dessa vinster fördelas mellan de olika bolagen.

Tabell 3.6 Socioekonomiskt bokslut Basta & Vägen ut! 2005. Årliga värdet av uteblivna stölder som en effekt av Vägen ut! och Basta

Aktör	Andel	Vägen ut!	Basta
Övriga kostnader (värdet av stölder)	100 %	14,5 Mkr	36,9 Mkr
Andel försäkringsbolag	85 %	12,3 Mkr	32,3 Mkr
Marknadsandelar de fyra största bolagen	100 %		
LF-gruppen	41 %	5,0 Mkr	13,2 Mkr
Folksam	28 %	3,4 Mkr	9,0 Mkr
Skandia	14 %	1,7 Mkr	4,5 Mkr
Trygg-Hansa	12 %	1,5 Mkr	3,9 Mkr
Övriga	5 %	0,6 Mkr	1,6 Mkr

Skillnaden i effekter mellan de båda företagen beror på tre saker; skillnad i antal medarbetare, skillnad i kön och skillnad i huvuddrog. På Basta har man fler medarbetare, större andel narkomaner och större andel män. Av detta följer mer omfattande inbrott/stölder och högre kostnader för försäkringsbolagen. För Vägen ut! råder det motsatta förhållandet.

4 De sociala företagen

Denna studie omfattar de två sociala företagen Vägen ut! och Basta. December 2005 fanns det på Basta 65 personer. 43 procent hade varit på Basta i 12 månader eller mindre, vilket innebär att deras vistelse på Basta finansierats av socialtjänsten (78 % av fallen) eller kriminalvården/rättsväsendet (22 % av fallen) med en kostnad på 780 kronor per dygn eller 285 000 kronor per individ på helårsbasis för kommunen och 900 kronor per dygn eller 329 000 kronor på helårsbasis för kriminalvården.

Övriga personer har vistats på Basta ett år eller längre tid. Vistelsetiden varierar mellan ett och elva år med ett medianvärde på 4–5 år. 74 procent (48 st.) är män och 26 procent (17 st.) är kvinnor. Deras genomsnittsålder är 42 år. Den vanligaste huvuddrogen på Basta är amfetamin. Heroin och alkohol är minoritetsdroger på Basta. Bastianerna har i regel haft ett långvarigt missbruk ofta etablerat under tonåren och för många har detta missbruk pågått mer eller mindre oavbrutet i 20 års tid.

Jämfört med Basta är Vägen ut! en ung verksamhet med ett par år på nacken. Under denna korta tid har verksamheten expanderat mycket snabbt. Dessutom är personer i verksamheterna sällan där längre perioder vilket följer av idén med att fungera som en sluss mellan utanförskapet och arbetsmarknaden. Under 2005 fanns det i huvudsak tre verksamheter: Villa Solberg – boende och arbetsträning för män, Karins Döttrar – kommersiell verksamhet och arbetsträning för kvinnor samt Kafé Solberg – kommersiell verksamhet och arbetsträning

19 personer var anställda under hela eller delar av 2005. 14 av dessa uppbar lönebidrag och två hade OSA. Vissa av de anställda var med under hela året medan andra endast varit anställda under en period. Uttryckt i helårsarbeten reduceras de 19 personerna till 13 årspersoner. Av dessa är 11 personer som ingår i vår kalkyl eftersom de har en förhistoria som kan kopplas till våra typkarriärer.

På Villa Solberg fanns det 15 män under året. Karins Döttrar hade 15 kvinnor i verksamhet under året. Av personerna på Vägen ut! har 60 procent amfetamin som huvuddrog. Endast 5 procent, hade heroin som huvuddrog och resterande 35 procent hade alkohol som huvuddrog.

Om vi jämför de båda företagen ser vi att den avgörande likheten är att praktiskt taget alla medarbetare har en lång förhistoria i kriminalitet och missbruk. Ett väletablerat och i regel långvarigt utanförskap, i de flesta fall ända från tidig tonårstid och långt upp i medelåldern. För många är det ett missbruk, kriminalitet och utanför-

skap som ägt rum under 20 års tid eller längre. I båda verksamheterna är amfetamin den dominerande huvuddrogen. Det finns dock vissa skillnader

- på Basta är det i första hand missbruket som är ingången till företaget medan det på Vägen ut! också kan vara en mer renodlad kriminell bakgrund.
- Basta domineras av män (74 %) medan Vägen ut! har en majoritet kvinnor (55 %).
- alkohol har som huvuddrog en klar minoritetsställning på Basta (12 %) men har en betydligt större andel på Vägen ut! (35 %).
- mediantiden för vistelse på Basta uppgår till mellan 4 och 5 år medan den på Vägen ut! snarare ligger på 4–5 månader. Denna skillnad förklaras framför allt av att de beskrivna verksamheterna inom Vägen ut! enbart har varit igång ett drygt år vid studiens genomförande.

Dessa skillnader har en viss betydelse för utfallet i det Socioekonomiska bokslutet eftersom *samhällskostnader i hög grad är beroende både av kön och drog.*

5 Välfärdspolitiska perspektiv

Då man ska värdera effekterna av rehabiliteringsinsatser mot målgrupper med komplexa och sammansatta behov stöter man på två problem som har att göra med organisering av våra offentliga organisationer och de styrsystem man använder sig av. Det ena problemet skulle vi vilja kalla stuprörproblemet och det andra kortsiktighetens tyranni.

5.1 Stuprörslagen

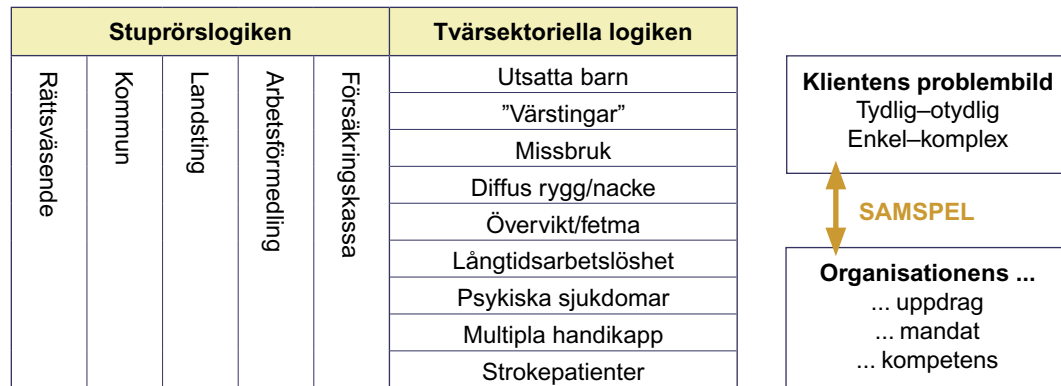
För de flesta medborgare i landet fungerar de offentliga systemen väl. De är uppbyggda efter vad forskaren Siv Their brukar kalla stuprörslagen.⁷ De är högt specialiserade och har en djup men avgränsad kunskap inom vissa arbetsfält som passar väl om klienten problembild är tydlig och okomplicerad och överensstämmer väl med organisationens kompetens, mandat och uppdrag.

Problemet uppstår då klientens problem är diffust, sammansatt och spänner över flera olika organisationers kompetens- och mandatområden. Dessa klienter passar inte in i systemet eftersom just det komplexa och sammansatta kräver en gemensam och samordnad insats från många aktörer både för att förstå problemet och för att hitta rätt lösningar. Detta gäller i hög grad för marginaliserade grupper. Grupper som ofta är aktuella i sociala företag.

Det paradoxala är att klienter som på grund av det sammansatta, diffusa och komplexa i sin problematik har störst behov av stöd också har svårast att nå fram till ett sådant stöd.

⁷ Se Their Pedagogiskt Ledarskap, 1998.

Figur 5.1 Organisations- eller klientperspektiv

Personer med missbruk (liksom kriminella och långtidsarbetslösa) är en grupp som inte riktigt passar in i systemen och med vilken det spelas ett sorts organisatoriskt Svarte Petterspel. För den enskilde klienten innebär detta att han i alltför hög grad tvingas in i ett fruktlöst gatlopp⁸ mellan olika myndigheter. Alla tar ett begränsat ansvar för hans situation men ingen aktör vare sig ser hela bilden eller tar ansvar för att lösa den.

I de Socioekonomiska boksluten vi redovisat ser vi klart och tydligt hur vinsterna av missbruksrehabilitering är en komplex mix av olika insatser från de olika stuprören. Det som för Vägen ut! ur landstingets synvinkel ser ut att vara en vinst på 0,7 Mkr är för rättsväsendet en vinst på 5,6 Mkr och för samhället på 17 Mkr. Samma fenomen men tre helt olika kostnadsperspektiv. Detta stuprörstänkande leder vanligtvis till insatser som gör det svårt både att tillgodose den enskildes behov och att uppnå ett gott utnyttjande av samhällets resurser.

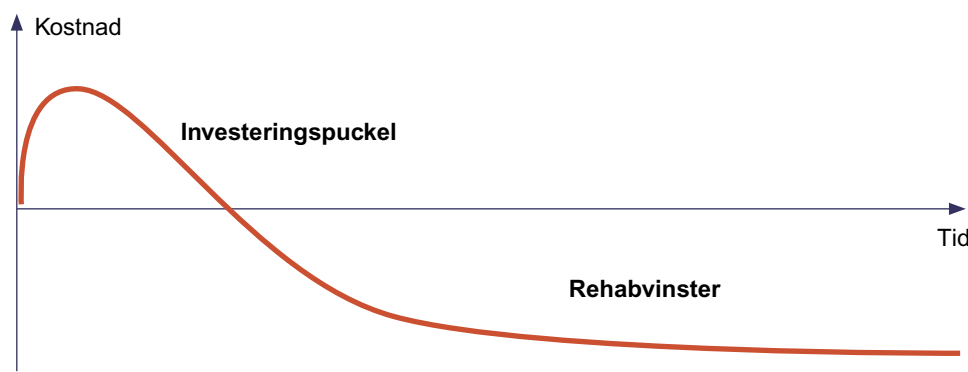
5.2 Kortsiktighetens tyranni

Det andra problemet är att man i de flesta offentliga sammanhang endast tänker i termer av kostnader. Kostnader som debiteras innevarande budgetår. Då man ska investera i byggnader och andra fasta anläggningar belastas den egna budgetens kostnadssida endast med en viss andel av denna kostnad varje år under byggnadens beräknande livslängd. Man har en investeringsbudget. Inom det sociala fältet där man på ett liknande sätt satsar resurser i en rehabiliteringsprocess finns ingen social investeringsbudget. Det *sociala investeringsperspektivet* finns inte med vare sig på den mentala kartan eller i styr- och rapporteringssystemen.

⁸ Se Nilsson & Wadeskog samt Socialstyrelsen, 1999, Rutger Engström, – psykiskt sjuk eller missbrukare, samt SOU 1997; Egon Jönsson.

Men låt oss titta tillbaka på effekterna av Basta ur ett långsiktigt perspektiv. Det som på kort sikt (dvs. ettårsbudgetens perspektiv) är en kostnad blir på lång sikt (t.ex. i femårsperspektivet) en betydande vinst. Ur kommunens perspektiv innebär en vistelse på Basta under ett år att man inte fullt ut får tillbaka de pengar man satsat (avkastningen är endast 82 procent av den satsade insatsen). Ur ett femårsperspektiv vänds detta till en vinst på 250 procent eller en vinst på cirka 700 000 kronor för varje medarbetare på Basta. För att tjäna pengar måste man satsa pengar och i detta satsande finns en viss risk. Kostnaderna kommer alltid innan intäkterna. Och intäkter i framtiden är inte säkra. Det är detta som vid sidan av ettårsproblematiken utgör ett av hindren för att tänka i sociala investeringstermer.

Figur 5.2 Rehabvinster och tidsfaktorn

Så länge vårt tänkande och våra offentliga styr- och rapporteringssystem vare sig medger hantering av långsiktighet, investeringstänkande kring sociala frågor eller risktagande kommer det att hålla kvar oss i en kortsiktighet som inte bara är ekonomiskt ineffektiv utan dessutom skapar onödigt mänskligt lidande.

5.3 Socioekonomiska bokslut som en metod att värdera helhetssyn och långsiktighet

Det Socioekonomiska bokslutet är en konkret metod för att bryta kortsiktighetens tyranni och stuprörstänkandet genom att man i kalkylerna utgår dels från ett helhetsperspektiv och dels kan värdera effekter som leder till omfördelning av resurser mellan olika aktörer. Man har också möjlighet att värdera de långsiktiga effekterna av en rehabiliteringsinsats vilket gör det möjligt att introducera ett långsiktigt socialt investeringsperspektiv på rehabilitering i motsats till ett kortsiktigt kostnadstänkande. På dessa två vis ger det Socioekonomiska bokslutet möjlighet till att fatta beslut om ett bättre resursutnyttjande av samhällets rehabiliteringsresurser och därmed möjligheten att agera samhällsekonomiskt mer effektivt.

Det finns ytterligare användningsområden för det Socioekonomiska bokslutet och den arbetsmetod vi här presenterat, vid sidan av det uppenbara förhållandet att man med dess hjälp kan beskriva och analysera det sociala företagens samhällsvärde.

- metoden kan användas för att beskriva och förstå de komplexa sammanhang personer med en multifaktoriell problematik befinner sig i
- på så sätt kan man med hjälp av denna metodik skapa sig en helhetssyn kring vilka behov olika målgrupper har. Metoden kan användas som ett underlag för att göra behovsanalyser utifrån en helhetssyn
- med hjälp av detta synsätt kan man skapa förutsättningar för samverkanslösningar kring olika målgrupper med en komplex problematik och identifiera ett samverkansarbets vinnare och förlorare
- det ger oss möjlighet att beräkna effekter av ett samverkansarbete kring personer med en multifaktoriell problematik och anlägga ett långsiktigt socialt investeringsperspektiv på deras rehabilitering.

Vill du veta mer om hur man startar sociala företag?

Kooperativa Utvecklingscentrum LKU finns i alla län och har, via Nutek, statens uppdrag att stödja utvecklingen av företag och entreprenörskap inom den sociala ekonomin. Bland annat sociala företag och kooperativ.

Ditt närmaste Kooperativa Utvecklingscentrum hittar du på Föreningen Kooperativ Utveckling FKU:s hemsida: www.kooperativutveckling.coop

Vill du få kontakt med kooperativen som gjort socio-ekonomiska bokslut?

Vägen ut!-kooperativen: www.vagenut.coop

Basta Arbetskooperativ: www.basta.se

Vill du veta mer om Europeiska Socialfonden, ESF och programmet Equal?

Svenska ESF-Rådet är en statlig myndighet som förvaltar och informerar om Europeiska socialfondens program i Sverige. Genom ESF stöds projekt som bidrar till ökad sysselsättning, jämställdhet mellan män och kvinnor, en hållbar utveckling samt ekonomisk och social sammanhållning.

Svenska ESF-Rådet: www.esf.se

Socialt företagande – vidgar arbetsmarknaden

Är ett projekt inom gemenskapsinitiativet Equal med syfte att

- underlätta start och drift av sociala företag och därmed skapa arbetstillfällen för grupper som idag står utanför arbetsmarknaden
- identifiera hinder och föreslå förändringar i lagstiftning, regler och deras tillämpning
- sprida information om befintliga sociala företag, deras samhällsekonomiska och mänskliga effekter

Eva Johansson, projektledare Nutek
08-681 96 61, eva.johansson@nutek.se
www.socialaforetag.nu

Nutek är Sveriges nationella myndighet för frågor som rör näringslivets utveckling. Nutek ska bidra till fler nya företag, fler växande företag och fler starka regioner – och därmed främja en hållbar ekonomisk tillväxt i hela landet.

Verket för näringslivsutveckling
Liljeholmsvägen 32, 117 86 Stockholm
Telefon: 08-681 91 00 Fax: 08-91 68 26
www.nutek.se

Beställning: eva.johansson@nutek.se eller 08-681 96 61

Ur samhällets perspektiv

I denna rapport, *Socioekonomiska bokslut*, visar vi tydligt vilka stora samhällsvinster de två studerade företagen *Vägen ut! kooperativen* och *Basta Arbetskooperativ* genererar. Rapporter som denna kan och bör utgöra underlag för beslutsfattare när diskussioner om insatser för rehabilitering och företagande diskuteras.

Har vi råd att inte göra dessa långsiktiga sociala investeringar i *nya företag för hållbar tillväxt och gemensam välfärd*? Och vad kostar det om vi låter bli?

Nutek stärker näringslivet i hela Sverige genom att bidra till fler nya företag, fler växande företag och fler starka regioner.

NUTEK

Verket för näringslivsutveckling

Liljeholmsvägen 32, 117 86 Stockholm
Telefon: 08-681 91 00 Fax: 08-19 68 26
www.nutek.se